

OBRAZOVANJE O PRAVIMA DJETETA U UDŽBENICIMA ISLAMSKE VJERONAUKA I-IV ZA OSNOVNU ŠKOLU

Nedim BEGOVIĆ

Sažetak

Autor u ovom radu istražuje u kojoj mjeri udžbenici islamske vjeronauke za prva četiri razreda osnovne škole uključuju sadržaje koji odgajaju i obrazuju o pravima preživljavanja i razvojnim pravima djeteta kao dvjema od ukupno četiri kategorije dječijih prava garantovanih Konvencijom UN-a o pravima djeteta iz 1989. Imajući u vidu značaj udžbenika kao nastavnog sredstva, ovim istraživanjem se nastoji podstaknuti nastavnike vjeronauke da udžbeničke sadržaje iskoriste kao osnovu za kreiranje nastavnih događanja u kojima bi se, uz primjenu različitih nastavnih metoda, odgajalo i poučavalo o pravima djeteta. Autor je došao do saznanja da od ukupno 228 jedinica koliko sadrže udžbenici islamske vjeronauke za prva četiri razreda osnovne škole, 59 jedinica ili 25,88 % uključuje sadržaje koji odgajaju i obrazuju o pravima preživljavanja i razvojnim pravima djeteta. Ovaj podatak jasno ukazuje na značajnu ulogu vjeronauke u implementaciji odgoja i obrazovanja o pravima djeteta u osnovnoj školi.

1. UVOD

Djeca se rađaju s temeljnim pravima i slobodama koje pripadaju svim ljudskim bićima. Međutim, s obzirom na njihovu tjelesnu i psihičku nezrelost te njihovu ovisnost o zaštiti i pomoći odraslih, nametnula se potreba posebnog normiranja dječijih prava u okvirima međunarodnog prava. Ideja o potrebi osiguranja posebne zaštite djeteta prvi put je dobila međunarodno priznanje u Ženevskoj deklaraciji Lige naroda 1924. godine, u kojoj su, u pet tačaka, istaknuta osnovna prava djeteta. Proširenjem sadržaja ovog dokumenta nastala je Deklaracija o pravima djeteta koju je usvojila Opća skupština Ujedinjenih naroda 1959. godine. Ova Deklaracija je sadržavala deset temeljnih, pravno neobavezujućih, principa koji su se odnosili na zaštitu djeteta i njegovih prava, kao što su prava na prehranu, porodicu, školovanje, ime, nacionalnost i dr. Iz Deklaracije o pravima djeteta proizašla je Konvencija o pravima djeteta koju je Opća skupština Ujedinjenih nacija usvojila 20. novembra 1989. godine. Ona sadržava univerzalne standarde koje država stranka Konvencije mora garantovati svakom djetetu. Konvencija se temelji na Općoj deklaraciji Ujedinjenih naroda o ljudskim pravima iz 1948. godine, te se smatra njezinim sastavnim dijelom.¹

Značaj Konvencije o pravima djeteta, prije svega, ogleda se u tome što ona predstavlja pravni akt koji zemlje koje je usvoje i ratificiraju obavezuje na njeno poštovanje te uključuje pravo nadzora nad njenom primjenom u tim zemljama. Ratifikacija Konvencije za jednu državu znači njenu obavezu da svoje zakonodavstvo dovede u sklad sa njenim odredbama. Time se ne iscrpljuju sve obaveze jedne države u pogledu primjene Konvencije. Država je dužna primijeniti standarde koji su predviđeni Konvencijom, poput obezbjeđenja odgovarajuće zdravstvene zaštite ili obrazovanja te pružanja pomoći roditeljima u podizanju i odgoju djeteta. Konvencija o pravima djeteta je prvi dokument u kome se djetetu pristupa kao subjektu s određenim pravima, a ne samo kao osobi koja treba posebnu zaštitu. Ona je ujedno prvi pravno obavezujući međunarodni instrument koji uključuje cjelovit set ljudskih prava – građanskih i političkih, ali i ekonomskih, socijalnih i kulturnih.²

Konvencija o pravima djeteta u svom čl. 42 obavezuje države stranke Konvencije da upoznaju djecu i odrasle sa odredbama ove Konvencije. Stoga, pravo je djeteta da bude upoznato s pravima koja mu pripadaju. Odgoj i obrazovanje o pravima djeteta je pretpostavka uživanja i zaštite tih prava. Uloga škole je u tome posebno važna. Obrazovanje o ljudskim pravima i pravima djeteta mora započeti od najranije dobi. Ono treba biti prisutno u vrtiću, osnovnoj i srednjoj školi, te na visokoškolskim institucijama.³

Odgoj i obrazovanje za prava djeteta ne treba pretvoriti u još jedan predmet u školama koji će učenici morati «savladati» da bi uspješno okončali svoje školovanje. Ono treba biti integrisano u postojeće nastavne predmete. Zadaća je svakog nastavnika da posveti pažnju ovom aspektu odgoja i obrazovanja u svom radu sa učenicima. Polazeći od toga, cijenimo da i predmet islamska vjeronauka svojim sadržajima može značajno doprinijeti poučavanju o pravima djeteta. To je i glavni motiv našeg opredijeljenja za analizu udžbenika islamske vjeronauke kako bismo ustanovili zastupljenost sadržaja koji obrazuju o pravima djeteta.

2. PRISTUP PROBLEMU

Imajući u vidu značaj udžbenika kao nastavnog sredstva, kao i činjenicu da je pisani tekst, a posebno udžbenik, jedan od osnovnih izvora znanja u nastavi,⁴ cijenimo da bi bilo korisno izvršiti analizu vjeronaučnih udžbenika s ciljem uočavanja i apostrofiranja sadržaja koji ostvaruju ciljeve odgoja i obrazovanja o pravima djeteta. Time bi se mogao dati poticaj nastavnicima vjeronauke da naznačene sadržaje iskoriste kao osnovu za kreiranje nastavnih događanja u kojima bi se, uz primjenu različitih nastavnih metoda, odgajalo i poučavalo o pravima djeteta. Potrebno je napomenuti da do sada nije bilo istraživanja o prisustvu sadržaja koji obrazuju o pravima djeteta u udžbenicima islamske vjeronauke. Naše istraživanje će biti ograničeno na dvije kategorije dječijih prava, i to: prava preživljavanja i razvojna prava djeteta, čija će terminološka određenja biti ponuđena u narednom poglavlju ovog rada.

1 Dubravka Maleš, Mirjana Milanović i Ivanka Stričević (2003), "Živjeti i učiti prava: Odgoj za ljudska prava u sustavu predškolskog odgoja", Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Istraživačko-obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo, Zagreb, str. 22-23.

2 D. Maleš, M. Milanović i I. Stričević, *nav. dj.*, str. 25; Rolf Gollob i Peter Krapf (2007), "Exploring Children's Rights: Nine Short Projects for Primary Level", *Council of Europe Publishing*, str. 63.

3 Dubravka Maleš i Ivanka Stričević (priredile) (2003), "Mi poznajemo i živimo svoja prava", *Školska knjiga*, Zagreb, str. 14.

4 Refik Čatić i Izet Pehlić (2004), "Metodika nastave islamske vjeronauke", *Islamska pedagoška akademija*, Zenica, str. 82.

3. TEORIJSKE ODREDNICE ODGOJA I OBRAZOVANJA O PRAVIMA PREŽIVLJAVANJA I RAZVOJNIM PRAVIMA DJETETA

3.1. Definiranje prava preživljavanja i razvojnih prava djeteta

Prava koja sadržava Konvencija o pravima djeteta obično se razvrstavaju u četiri kategorije:

- prava preživljavanja
- razvojna prava
- prava na zaštitu od štetnih utjecaja, zloupotrebe i eksploatacije
- prava sudjelovanja u porodičnom, kulturnom i socijalnom životu.⁵

Pod pravima preživljavanja podrazumijevaju se ona prava čije je zadovoljavanje uvjet djetetove opstojnosti.⁶ Radi se o pravu na život i razvoj (član 6 Konvencije), pravu na život s roditeljima i na kontakt s oba roditelja (član 9), odgovornosti roditelja i odgojitelja za odgoj djeteta (član 18), pravu na zdravlje i zdravstvenu zaštitu (član 24), pravu na provjeru onih koji brinu o djetetu (član 25), pravu na socijalnu sigurnost (član 26), pravu na odgovarajući standard života (član 27) i pravu na odmor i rekreaciju (član 31).

Razvojna prava uključuju ona prava čije ostvarenje djetetu osigurava najbolji mogući razvoj.⁷ Radi se o: poštivanju roditeljskih prava (član 5), pravu na ime, nacionalnost i brigu roditelja kad kog je to moguće (član 7), pravu na identitet (zadržavanje imena, nacionalnosti i porodičnih odnosa) (član 8), pravu na ujedinjenje razdvojenih porodica (član 10), interesu djeteta koje je usvojeno (član 21), posebnoj brizi za djecu s teškoćama (član 23), pravu na pristup obrazovanju (član 28) i pravu na kvalitetno obrazovanje (član 29).

3.2. Definiranje odgoja i obrazovanja za ljudska prava i prava djeteta

Odgoj i obrazovanje za ljudska prava može se definirati kao proces stjecanja znanja, stavova, vrednota i vještina nužnih za život u demokratskom, pluralističkom društvu, temeljenom na poštivanju ljudskih prava i trajnoj borbi svakog pojedinca i cijele društvene zajednice za njihovu zaštitu. Cilj mu je upoznati djecu s ljudskim pravima i značajem njihovog uživanja i poštivanja. Odgoj i obrazovanje o pravima djeteta je prvi korak u odgoju i obrazovanju o ljudskim pravima. Zadaća je odgoja i obrazovanja o dječijim pravima poučiti učenike:

- da razumiju prava djeteta (znanje)
- da razviju stavove o potrebi uživanja i zaštite prava djeteta (stavovi)
- da aktivno implementiraju dječija prava (vještine).⁸

Smatra se da djeca osnovnoškolske dobi mogu usvojiti znanja o pravima i načinu njihove zaštite, izgraditi određene stavove o pravima djeteta, te ih praktično primijeniti s obzirom na poštivanje prava drugih osoba i zalaganje za prava drugih.⁹

4. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

4.1. Predmet istraživanja

Ovim radom želi se ustanoviti u kojoj mjeri udžbenici islamske vjeronauke za prva četiri razreda osnovne škole uključuju sadržaje koji odgajaju i obrazuju o pravima preživljavanja i razvojnim pravima djeteta.

4.2. Cilj i zadaci istraživanja

Ciljevi ovog istraživanja jesu slijedeći:

otkriti o kojim pravima preživljavanja i razvojnim pravima djeteta, predviđenim Konvencijom o pravima djeteta, obrazuju i odgajaju udžbenici islamske vjeronauke za prva četiri razreda osnovne škole,

⁵ D. Maleš, M. Milanović i I. Stričević, *nav. dj.*, str. 163-164.

⁶ *Ibid.*, str. 163.

⁷ *Ibid.*

⁸ Rolf Gollob i Peter Krapf (2007), *nav. dj.*, str. 60.

⁹ D. Maleš i I. Stričević (priredile), *nav. dj.*, str. 17.

ustanoviti koliko su sadržaji o naznačenim pravima djeteta zastupljeni u udžbenicima.

Zadaci istraživanja su slijedeći:

analizom sadržaja udžbenika ustanoviti koja su to prava preživljavanja i prava na razvoj djeteta afirmisana u vjeronaučnim udžbenicima za prva četiri razreda osnovne škole, opisati i interpretirati naznačene sadržaje, te način na koji oni promiču navedene kategorije dječijih prava,

ustanoviti broj udžbeničkih jedinica (lekcija) u kojima su zastupljeni sadržaji o pravima preživljavanja i razvojnim pravima djeteta.

4.3. Istraživačka hipoteza

Slijedom definiranog predmeta i ciljeva istraživača, polazimo od hipoteze da su sadržaji koji odgajaju i obrazuju o pravima preživljavanja i razvojnim pravima djeteta značajno zastupljeni u udžbenicima islamske vjeronauke za prva četiri razreda osnovne škole.

4.4. Metoda rada

U radu ćemo se primarno koristiti metodom analize sadržaja. Analiza sadržaja je metoda za prikupljanje podataka iz informacijskog materijala: knjiga, časopisa, novina, s radija, televizije i interneta. U ovom slučaju riječ je o prikupljanju podataka iz knjiga. Miroslav Vujević navodi da je «analiza sadržaja metoda za prikupljanje podataka kojih je zadatak objektivna, sustavna i kvantitativna opis manifestnog sadržaja komunikacije. Analizom sadržaja komunikacije može se doći do najrazličitijih podataka o društvenoj stvarnosti, jer se u sadržaju komunikacije reflektiraju gotovo svi društveni odnosi».¹⁰

4.5. Uzorak istraživanja

Za uzorak istraživanja uzeli smo udžbenike islamske vjeronauke za prva četiri razreda osnovne škole. Kao jedinicu analize sadržaja uzeli smo udžbeničku jedinicu (lekciju). Udžbenička jedinica je osnovna tematska cjelina u udžbeniku koja prati temu nastavnog programa.

5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA REZULTATA

5.1. Zastupljenost sadržaja o pravima preživljavanja i razvojnim pravima djeteta u udžbenicima

Analizirajući sadržaj *Vjeronauke za prvi razred osnovne škole* našli smo da, od ukupno 23 jedinice koliko sadržava ovaj udžbenik, 6 jedinica uključuje sadržaje koji obrazuju i odgajaju o pravima preživljavanja i razvojnim pravima djeteta, što čini 26,09% udžbeničkih jedinica. To su slijedeće lekcije: "Kako ti je ime? – dan našeg upoznavanja", "Kako se pozdravljamo", "Moja porodica", "Svakodnevna lična higijena – čuvanje čistoće", "Moje zdravlje" i "Mi smo prijatelji prirode".

Analizom sadržaja *Vjeronauke za drugi razred osnovne škole* ustanovili smo da, od ukupno 56 udžbeničkih jedinica, njih 19 (33,93 %) uključuje određene sadržaje koji obrazuju i odgajaju o pravima preživljavanja i razvojnim pravima djeteta. Radi se o slijedećim lekcijama: "Kako sam proveo raspust", "Razglednice moje Bosne", "Svako od nas je neponovljivo Allahovo djelo", "Ljeto", "Zima", "Posebnost Muhammeda, a.s., u dječjačkom dobu", "Sveobuhvatna je Allahova milost", "Čistoća tijela", "Abdest", "Zdravlje je Allahov, dž.š., dar", "Zdrava djeca", "San kao odmor", "Moja porodica", "Briga o komšiji", "Kako se ophoditi prema pripadnicima drugih vjera", "Kako se odnositi prema životinjama", "Bosanska avlija – zelenilo i ruže", "Uređujemo svoje avlije" i "Oplemenimo školsko dvorište".

Vjeronauka za treći razred osnovne škole sadržava ukupno 69 udžbeničkih jedinica. 18 jedinica (26,08 %) uključuje određene sadržaje koji obrazuju i odgajaju o pravima preživljavanja i razvojnim pravima djeteta. Riječ je o slijedećim jedinicama: "Kako postajemo vjernici", "Život je svuda oko nas", "Biljni i životinjski svijet djelo je Božije", "Mala slatka beba", "Allah je čuo i uslišao moju molbu", "Kako je jedna djevojčica voljela

¹⁰ Miroslav Vujević (2002), "Uvođenje u znanstveni rad u području društvenih znanosti", *Školska knjiga*, Zagreb, 2002, str. 153.

svoga oca", "Allah voli ljepotu, čistoću i urednost", "Dobro dijete čuva svoje zdravlje", "Zdrava i čista hrana", "Muhammed, a.s. potiče da se bavimo sportom", "Za uspješniji dan i ljepši san", "Moja domovina Bosna i Hercegovina", "Priča o Sarajevu", "Ponosni Bošnjak", "Nišani – svjedoci postojanja i hrabrosti", "U posjeti travničkoj čaršiji", "Stari most u Mostaru" i "Kako ćemo provesti školski raspust".

Od ukupnog broja od 80 jedinica koliko sadrži *Vjeronauka za četvrti razred osnovne škole*, njih 16 uključuje sadržaje koji obrazuju i odgajaju o pravima preživljavanja i razvojnim pravima djeteta (20 % udžbeničkih jedinica). Radi se o slijedećim jedinicama: "Poštovanje učenih i nauke", "Kako se hrani čovjek", "Muhammedovo, a.s., rođenje i odrastanje", "Uzorna Muhammedova, a.s., mladost", "Moja porodica i rodbina", "Porodica – sigurnost dječijeg odrastanja", "Čuvanje zdravlja", "Pravilnom ishranom čuvamo zdravlje", "Čuvajmo zdravlje", "Upoznajmo se sa zaraznim bolestima da bismo se mogli zaštititi od njih", "Šta bih želio/željela bit kad porastem", "Domovina se gradi ljubavlju", "Mesdžid na Buni Ali-paša podiže", "Bogatstvo i raznolikost jezika", "Jezici nas ne dijele i ne rastavljaju", "Moj doprinos zavičajnoj ekologiji".

5.2. Prava preživljavanja

5.2.1. Pravo na život i razvoj

Temeljno pravo djeteta na život i razvoj predviđeno je članom 6. Konvencije o pravima djeteta. Normiranje ovog, ali i drugih prava preživljavanja ima za cilj osiguranje zadovoljavanja djetetovih primarnih potreba koje su uvjet njegovog preživljavanja, kao što su:

- prehrana, njega i zdravlje
- san, odmor i kretanje
- fizička i emocionalna sigurnost, potreba za pripadanjem i ljubavlju.¹¹

Da bi dijete preživjelo, ove potrebe moraju biti zadovoljene u roku u kojem ono može izdržati nedostatak i na način koji će omogućiti njihov dalji normalan razvoj, bez štetnih posljedica po njihovo fizičko i mentalno zdravlje.

Sadržaji kojima se poučava o čovjekovim primarnim potrebama za ishranom i njegom, kao uvjetima očuvanja vrijednosti života, prisutno je u slijedećim udžbeničkim jedinicama: «Život je svuda oko nas» i «Mala slatka beba» (*Vjeronauka za treći razred osnovne škole*, str. 28-29, 34-35), «Kako se hrani čovjek», «Čuvanje zdravlja» i «Pravilnom ishranom čuvamo zdravlje» (*Vjeronauka za četvrti razred osnovne škole*, str. 40, 88-90). U lekciji pod naslovom «Život je svuda oko nas» autori udžbenika govore o vodi i svjetlosti kao temeljnim uvjetima života na Zemlji, te čovjekovoj potrebi za hranom koju on zadovoljava konzumiranjem plodova različitog rastinja koje, Božijom voljom, niče iz zemlje.¹² Djetetova potreba za odgovarajućom prehranom, prikladnom za njegov uzrast, zorno je predstavljena kroz kratku priču pod naslovom «Mala, slatka beba».¹³ Tema «Kako se hrani čovjek» predstavljena je kroz niz ilustracija na osnovu kojih učenici trebaju ispričati na koji način čovjek dolazi do hljeba, kao osnovne životne namirnice. Tema, također, potiče učenika na razmišljanje o tome na koji način čovjek snabdijeva svoj organizam vodom i kako disanjem zadovoljava svoju potrebu za kisikom.¹⁴ Lekcijama «Čuvanje zdravlja» i «Pravilnom ishranom čuvamo zdravlje» djeca se poučavaju o pravu na zdravu ishranu koja podrazumijeva čistoću i ispravnost hrane u fizičkom i duhovnom smislu. Pravila prehrana uvjet je djetetovog rasta i razvoja. Pored tri glavna obroka, doručka, ručka i večere, djeca imaju potrebu i za užitkom. Zdrava ishrana obavezno uključuje konzumiranje voća, zbog njegovog bogatog vitaminskog sastava, mlijeka i mliječnih proizvoda, meda i medovine. Nije preporučeno pretjerivanje u uzimanju hrane, niti spavanje odmah poslije jela.¹⁵ Ovim sadržajima se, dakle, dijete poučava da percipira i razlikuje šta je za njega dobro, a šta nije u odnosu na njegovu ishranu i zdravlje, što predstavlja jedan od specifičnih zadataka rada odgajatelja u području djetetovih primarnih potreba.¹⁶

11 D. Maleš, M. Milanović i I. Stričević, *nav. dj.*, str. 175.

12 Mina Pleh, Muamer Tinjak, Melika Nežirovac (2007), "Vjeronauka za treći razred osnovne škole", *El-Kalem*, Sarajevo, 2007, str. 28-29.

13 *Ibid*, str. 34-35.

14 Hazema Ništović, Ibro Ništović, Mensur Valjevac (2007), "Vjeronauka za četvrti razred osnovne škole", *El-Kalem*, Sarajevo, str. 40.

15 *Ibid*, str. 88-90.

16 *Ibid*, str. 176.

5.2.2. Pravo na porodicu

Pravo djeteta na život s oba roditelja, odnosno život u porodici predviđeno je čl. 9 Konvencije o pravima djeteta. Dijete se ne smije odvajati od roditelja, protivno njihovoj volji, osim ukoliko je to neophodno radi dobrobiti djeteta. Takva odluka može biti donesena u slučaju da roditelji zloupotrebljavaju roditeljski položaj ili zanemaruju dijete. Dijete koje je odvojeno od jednog ili oba roditelja, uslijed razvoda braka ili neke druge okolnosti, ima pravo na kontakt s oba roditelja, ako se time ne ugrožava njegova dobrobit. U cilju zaštite prava djeteta da živi s roditeljima, Konvencija ističe njegovo pravo da napusti zemlju ili uđe u zemlju, radi sjedinjenja s porodicom (čl. 10).¹⁷ Neosporno, najznačajniji vid zaštite djeteta jeste onaj koji se ostvaruje o okviru porodice. Roditelji su oni koji su najpozvaniji da štite svoje dijete, da se brinu o njegovom podizanju i odgoju. S obzirom na prirodnu vezu između roditelja i djece, od njih se očekuje da će na najbolji način štititi svoje potomstvo i stvarati uvjete za njihovo pravilno podizanje i vaspitanje.¹⁸ Roditeljska ljubav i požrtvovanost prema djetetu ne može biti zamijenjena istinski bilo kojim drugim oblikom zaštite, a miran i stabilan roditeljski dom nekom drugom sredinom za življenje. Čl. 18 Konvencije o pravima djeteta normira primarnu odgovornost roditelja za odgoj i razvoj djeteta i obavezuje države stranke da pruže odgovarajuću pomoć roditeljima kako bi oni mogli ispuniti svoju dužnost prema djetetu.¹⁹

Sadržaji kojima se dijete poučava o pravu na porodicu i odgovornosti roditelja za podizanje djece zastupljeni su u slijedećim udžbeničkim jedinicama: "Moja porodica" (*Vjeronauka za prvi razred osnovne škole*, str. 16-17), "Moja porodica" (*Vjeronauka za drugi razred osnovne škole*, str. 115-117), "Mala slatka beba", "Muhammedova, a.s., ljubav prema djeci" (*Vjeronauka za treći razred osnovne škole*, str. 34-35, 109-110), "Muhammedovo, a.s., rođenje i odrastanje", "Uzorna Muhammedova, a.s., mladost" i "Porodica – sigurnost dječijeg odrastanja" (*Vjeronauka za četvrti razred osnovne škole*, str. 60-61, 63, 76-77). U nastavku ćemo se ograničiti na prikaz sadržaja o pravu na porodicu u tri udžbeničke jedinice. Prva jedinica koja nosi naslov "Moja porodica" uvodi dijete u značenje i sadržaj pojma porodica, te ukazuje na važnost i ulogu porodice u zadovoljavanju potrebe svakog ljudskog bića za ljubavlju, poštovanjem i pomaganjem. Predviđeno je da, nakon iščitavanja i razgovora o tekstu, učenici, uz pomoć roditelja ili vjeroučiteljice/vjeroučitelja urade svoje porodično stablo.²⁰ Lekcija "Mala, slatka beba", koju smo već spominjali u kontekstu prava djeteta na odgovarajuću prehranu, istodobno odgaja i obrazuje o pravu djeteta na roditeljsku njegu.²¹ U lekciji "Uzorna Muhammedova, a.s., mladost" autori su naveli hadis Poslanika, a.s., koji govori o četiri prava djeteta u odnosu na roditelja: da ga pouči Kur'anu, gađanju i plivanju i da mu ostavi čisto – halal nasljedstvo. Nakon iščitavanja teksta, predviđeno je da nastavnik vodi razgovor sa djecom, pomoću postavljenih pitanja. Jedno od pitanja o kojima nastavnik treba povesti razgovor sa učenicima jesu obaveze roditelja prema djetetu u vezi sa njegovim intelektualnim i fizičkim razvojem.²²

5.2.3. Pravo na zdravlje, pitku vodu i zdravu okolinu

Pravo na zdravlje, predviđeno čl. 24 Konvencije o pravima djeteta, podrazumijeva pristup službama zdravstvene zaštite (ustanovama za prevenciju bolesti i liječenja), ali i informiranje roditelja i djece o načinima zaštite zdravlja. Zadaća je škole da, pored zaštite i promicanja zdravlja djeteta, omogući učenicima da uče o zdravlju, osvijeste to svoje pravo i spoznaju vlastitu ulogu u zaštiti toga prava.²³ Pored prava na zdravlje i zdravstvenu zaštitu, čl. 28 Konvencije obavezuje države stranke da osiguraju djeci čistu pitku vodu, vodeći računa o mogućim opasnostima i rizicima koji nastaju onečišćenjem i zagađivanjem okoline. Odgoj i obrazovanje o pravu djeteta na pitku vodu i zdravu okolinu ima zadatak da razvija svijest o potrebi racionalne potrošnje postojećih resursa pitke vode, kao i općenito ekološku svijest koja se ogleda u pravilnom odnosu prema okolini, borbi za njenu zaštitu i spriječavanju njenog zagađivanja. Doprinos islamske vjeronauke ostvarenju navedenih zadataka odgoja i obrazovanja o pravima djeteta iznimno je veliki. Potvrda ovoj tezi jeste

17 D. Maleš i I. Stričević (priredile), *nav. dj.*, str. 273.

18 Nerimana Traljić i Suzana Bubić (2001), "Porodično pravo", Magistrat, Sarajevo, str. 97.

19 D. Maleš i I. Stričević (priredile), *nav. dj.*, str. 274.

20 Ibrahim Begović (2007), "Vjeronauka za prvi razred osnovne škole", *El-Kalem*, Sarajevo, str. 16-17.

21 M. Pleh, M. Tinjak, M. Nezirovac, *nav. dj.*, str. 34-35.

22 H. Ništović, I. Ništović, M. Valjevac, *nav. dj.*, str. 62-63.

23 D. Maleš i I. Stričević (priredile), *nav. dj.*, str. 96.

veliki broj lekcija u vjeronaučnim udžbenicima za prva četiri razreda osnovne škole koje promiču vrijednost zdravlja, potrebu njegove zaštite, osobnu ulogu djeteta u zaštiti zdravlja i daju poticaj za razvitak ekološke svijesti. Riječ je o slijedećim lekcijama: "Svakodnevna lična higijena", "Čuvanje čistoće", "Moje zdravlje", "Mi smo prijatelji prirode" (*Vjeronauka za prvi razred osnovne škole*, str. 30-33, 40, 41), "Allah se brine za svakoga", "Zima", "Posebnost Muhammeda, a.s., u dječaćkom dobu", "Sveobuhvatna je Allahova milost", "Čistoća tijela", "Abdest", "Zdravlje je Allahov dar", "Zdrava djeca", "Posjeta bolesnom prijatelju" (*Vjeronauka za drugi razred osnovne škole*, str. 35-37, 57-59, 61-62, 71-76, 78-81), "Allah voli ljepotu, čistoću i urednost", "Dobro dijete čuva svoje zdravlje", "Zdrava i čista hrana" (*Vjeronauka za treći razred osnovne škole*, str. 125-137), "Čuvajmo zdravlje", "Upoznajmo se sa zaraznim bolestima da bismo se mogli zaštititi od njih" (*Vjeronauka za četvrti razred osnovne škole*, str. 91-93). Mi ćemo se ograničiti na predstavljanje sadržaja pojedinih udžbeničkih jedinica. Lekciju "Svakodnevna lična higijena" sačinjava niz ilustracija koje učenici trebaju opisati riječima i na taj način učiti o radnjama i aktivnostima koje trebaju obavljati s ciljem održavanja lične higijene i zaštite svog zdravlja. U lekciji "Čuvanje čistoće" autor govori o potrebi održavanja lične higijene, potom čistoće odjeće i obuće i onih prostora u kojima dijete provodi najviše vremena: dječija soba, kuća ili stan, dvorište, školska učionica, zgrada i dvorište, kao i čistoće cijele okoline. Naredna lekcija pod naslovom "Moje zdravlje" tretira ulogu pravilne ishrane, fizičkih aktivnosti i održavanja higijene u očuvanju zdravlja.²⁴

Odgoy i obrazovanje za zaštitu okoline, odn. ekološki odgoy u okviru predmeta islamska vjeronauka počinje već u prvom razredu sa lekcijom koja svojim naslovom "Mi smo prijatelji prirode" pronosi poruku o tome kako graditi uravnotežen odnos čovjeka i prirodne okoline. Lekcija govori o prirodi kao Božijoj blagodati. Svoju zahvalnost Bogu na ovoj blagodati čovjek iskazuje čuvanjem njene ljepote i čistoće. Učenici imaju za zadatak da razmisle o tome čime se priroda može zagaditi i načinima kako se ona može čuvati.²⁵

Djeca se susreću sa vodom i koriste je od najranije dobi, tako da se odgoy i obrazovanje u tom području nadovezuje na njihovo svakodnevno iskustvo, ali na način da oni proširuju svoje spoznaje o problemu nedostatka pitke vode na svjetskoj razini.²⁶ Lekcija "Allah se brine za svakoga" upravo je posvećena vodi. Ona potiče na razgovor nastavnika i učenika o Onome koji daje vodu, koristima od vode, nemogućnosti života bez vode i potrebi svih živih bića, a ne samo čovjeka, za vodom.²⁷ U lekciji "Posebnost Muhammeda, a.s., u dječaćkom dobu" uočili smo interesantan detalj iz biografije Poslanika koji nastavniku može poslužiti kao uporište za razgovor sa učenicima ili, pak, neke druge aktivnosti kojima će djecu obrazovati o pravu na zdrav život i razvoj. Radi se o tome da su Muhammeda, a.s., da bi ga zaštitili od bolesti koje su zavladaile u Mekki zbog vrućina, njegova majka i djed odlučili poslati na selo, gdje je mogao udisati čist zrak, jesti zdravu hranu i rasti u igri sa ostalom djecom.²⁸ Tematski blok lekcija u udžbeniku vjeronauke za drugi razred, koji je u skladu sa kurikulumom vjeronauke nazvan "Sveobuhvatna je Allahova milost" u cjelosti je posvećen zaštiti prava djeteta na zdravlje i obuhvata niz vrijednih sadržaja: kratkih tekstova, priča, pjesmica, ilustracija, grafikona, igrokaza i zadataka. U svrhu ilustracije, predstaviti ćemo samo neke od tih sadržaja. U lekciji "Čistoća tijela" posebno se potencira važnost higijene zuba i desni i upoznaje sa funkcijama pojedinih vrsta zuba. Učenici imaju za zadatak da posjete školskog stomatologa i potraže savjet kako da najbolje zaštite svoje zube. Lekcija "Zdravlje je Allahov, dž.š., između ostalog, poučava učenika da izbjegava unošenje štetnih supstanci u organizam (duhan, alkohol, droga itd). Pored rada na tekstu, ova lekcija predviđa slijedeće aktivnosti učenika: razgovor o čovjekovom odnosu prema zdravlju, opis vlastitog iskustva bolesti, pravljenje liste aktivnosti kojima se čuva zdravlje i onih kojima se ono narušava. Lekcijom "Posjeta bolesnom prijatelju" dijete se uči korelativnosti prava i odgovornosti/dužnosti, konkretno razvijanju osjećaja odgovornosti i brige za bolesnu osobu.²⁹ Lekcija "Upoznajmo se sa zaraznim bolestima da bismo se mogli zaštititi od njih" upoznaje učenike sa zaraznim bolestima, te predviđa zajedničku posjetu učenika i nastavnika ljekaru s ciljem upoznavanja sa načinima zaštite od njih.³⁰

24 I. Begović, *nav. dj.*, str. 30-33.

25 *Ibid.*, str. 40-41.

26 D. Maleš i I. Stričević (priredile), *nav. dj.*, str. 121.

27 Muamer Tinjak (2007), "Vjeronauka za drugi razred osnovne škole", *El-Kalem*, Sarajevo, str. 35-37.

28 *Ibid.*, str. 61-62.

29 *Ibid.*, str. 73-74, 78-79, 82-83.

30 H. Ništović, I. Ništović, M. Valjevac, *nav. dj.*, str. 93.

5.2.4. Pravo na odmor i rekreaciju

Konvencija o pravima djeteta je svojim čl. 31 obavezala na poštivanje dječijeg prava na odmor i slobodno vrijeme, igru i razonodu primjerenu njegovoj dobi.³¹ Vjeronaučni udžbenici za prva četiri razreda osnovne škole afirmišu ovo pravo djeteta kroz veći broj tema: "Moje zdravlje" (*Vjeronauka za prvi razred osnovne škole*, str. 33), "Kako sam proveo raspust", "Ljeto", "Zima", "San kao odmor" (*Vjeronauka za drugi razred osnovne škole*, str. 8-10, 51-52, 57-59, 84-85), "Muhammed, a.s., potiče da se bavimo sportom", "Za uspješniji dan i ljepši san" i "Kako ćemo provesti školski raspust" (*Vjeronauka za četvrti razred osnovne škole*, str. 138-141, 165-167). Udžbenička jedinica "Moje zdravlje", između ostalog, sadržava tekst koji govori o važnosti fizičkih aktivnosti, šetnje, sporta, odmora i sna u jačanju čovjekovog organizma i zaštiti zdravlja. Tekst je praćen većim brojem ilustracija djece koja se bave različitim sportskim aktivnostima. Učenici imaju zadatak da: a) opišu aktivnosti djece na sličicama, b) iskažu one vježbe koje se njima sviđaju i c) nacrtaju djecu koja šetaju parkom.³² Udžbeničku jedinicu "Kako sam proveo raspust" čine kratka priča o bratu i sestri koji ljetni raspust provode na selu, zatim ilustracije sela, mora i planine koje učenike trebaju potaknuti da ispričaju svoje doživljaje sa raspusta, te likovnog izražavanja doživljaja sa ljetnog raspusta.³³ Udžbenička jedinica "San kao odmor" treba motivirati djecu na razgovor o čovjekovoj potrebi za snom i poučiti ih priprema koje trebaju izvršiti prije spavanja, da bi imali lijep san i da bi se dobro odmorili.³⁴ Udžbenička jedinica "Zima" govori o zimskim dječijim radostima, grudvanju, sankanju i skijanju, te daje savjete kako se sve može igrati i zabavljati u snijegu.³⁵ U lekciji "Muhammed, a.s., potiče da se bavimo sportom" autori udžbenika govore o značaju bavljenja sportom za očuvanje zdravlja čovjeka. Poslanik, a.s., je preporučivao bavljenje sportom, a i sam je volio neke sportske aktivnosti, kao što su trčanje, gađanje strijelom, bacanje kamena i konjanstvo. Preporučio je da se djeca od malih nogu uče određenim sportskim vještinama. Razgovor o ovoj temi uključuje i pitanje o dužnostima roditelja prema djeci na području tjelesnog odgoja. Preporučuje se da djeca zajedno sa nastavnikom urade vježbe opuštanja na času.³⁶

5.3. Razvojna prava

5.3.1. Zaštita prava roditelja

Roditelji se smatraju glavnim odgajateljima djece, tako da se državi postavljaju ograničenja u pogledu njenog odgojnog, vjerskog i političkog utjecaja na najmlađe. Roditeljsko pravo, ali i obaveza da se brine za dijete i odgaja ga istaknuto je u brojnim međunarodnim dokumentima. U Općoj deklaraciji o ljudskim pravima iz 1948. godine, kao jedno od temeljnih ljudskih prava, navodi se pravo na odgoj i obrazovanje, a roditelji imaju prvenstvo u izboru vrste odgoja i obrazovanja za svoju djecu (čl. 26). I Konvencija o pravima djeteta ističe pravo prvenstva roditelja u odgoju i obrazovanju djece (čl. 5).³⁷

Poštivanje roditelja i roditeljskog prava u Kur'anu je spomenuto kao obaveza koja dolazi odmah nakon dužnosti obožavanja Gospodara.³⁸ U vjeronaučnim udžbenicima, u okviru tematskih jedinica koje su posvećene porodici, naporedo se afirmišu prava djeteta koja su ujedno odgovornosti roditelja i prava roditelja, naspram kojih stoje odgovornosti djeteta.³⁹ Prava djeteta nisu suprotnost pravima odraslih, niti su alternativa ukidanju prava roditelja; ona su jednostavno dio ljudskih prava.⁴⁰

5.3.2. Pravo na ime i nacionalnost

31 D. Maleš i I. Stričević (priređile), *nav. dj.*, str. 279.

32 I. Begović, *nav. dj.*, str. 33.

33 M. Tinjak, *nav. dj.*, str. 8-10.

34 *Ibid.*, str. 84-85.

35 *Ibid.*, str. 57-59.

36 M. Pleh, M. Tinjak, M. Nezirovac, *nav. dj.*, str. 138-139.

37 D. Maleš, M. Milanović i I. Stričević, *nav. dj.*, str. 33; D. Maleš i I. Stričević (priređile), *nav. dj.*, str. 272.

38 Kur'an, 17:23.

39 V. lekcije: "Moja porodica" u udžbenicima islamske vjeronauke za prvi i drugi razred, "Kako je jedna djevojčica voljela svoga oca" u udžbeniku islamske vjeronauke za treći razred.

40 D. Maleš, M. Milanović i I. Stričević, *nav. dj.*, str. 34.

Prema čl. 7 Konvencije o pravima djeteta, odmah nakon rođenja djeteta mora biti upisano u matične knjige te mu se moraju garantovati pravo na ime i pravo na nacionalnost.⁴¹

Nastava islamske vjeronauke u prvom razredu osnovne škole otpočinje međusobnim upoznavanjem učenika. Nastavnik ima zadatak da inicira razvoj poticajne i slobodne atmosfere za spontano međusobno upoznavanje. Prva udžbenička jedinica u *Vjeronauci za prvi razred osnovne škole* nosi naslov "Dan našeg upoznavanja". Ona govori o važnosti imena i potiče prvačice da upoznaju imena jedni drugih.⁴² Učenici na taj način postaju svjesni raznolikosti imena u njihovom razredu i spoznaju da svako od njih posjeduje ime koje ga razlikuje od drugih osoba. Dakako da nastavnik vjeronauke, pored rada na udžbeniku, može planirati i realizirati druge nastavne aktivnosti kojima će postići da se učenici bolje međusobno upoznaju i da spoznaju različitosti u razredu.⁴³

5.3.3. Pravo na očuvanje identiteta

Svako djeteta ima pravo na očuvanje svog identiteta, uključujući ime, porodične odnose i nacionalnost (čl. 8). Poštivanje djetetovog identiteta podrazumijeva i prihvatanje njegovog porijekla, njegovih roditelja, njegove kulturne osobnosti, jezika i vrijednosti zemlje u kojoj živi i zemlje iz koje potječe.⁴⁴ Ciljevi odgoja i obrazovanja za prava djeteta u ovom području ogledaju se u: poticanju stvaranja pozitivne slike o sebi i prihvatanja sebe, razvijanju samopoštovanja, osvještavanju vlastitih osobitosti, vrijednosti i sposobnosti, poticanju učenika na međusobno prihvatanje i uvažavanje različitosti, promicanju nacionalnih vrijednosti itd.

Osvještavanje vlastitog identiteta nastoji se postići lekcijom "Svako od nas je neponovljivo Allahovo djelo". Ova lekcija govori o nekim zajedničkim karakteristikama svih ljudi, kao što su posjedovanje razuma, očiju, ušiju, ruku, nogu itd., ali i o posebnostima kojima se odlikuje svaka osoba. Svaki čovjek je neponovljiva ličnost! Učenici, između ostalih, imaju zadatak da nacrtaju svoj portret i napišu koja je boja njihovih očiju i kose.⁴⁵ Nacionalne vrednote se promiču i afirmišu u lekcijama: "Razglednice moje domovine" (*Vjeronauka za drugi razred osnovne škole*, str. 16-17), "Moja domovina Bosna i Hercegovina", "Priča o Sarajevu", "Ponosni Bošnjak", "Nišani – svjedoci postojanja i hrabrosti", "U posjeti travničkoj čaršiji", "Stari most u Mostaru" (*Vjeronauka za treći razred osnovne škole*, str. 152-164), "Domovina se gradi ljubavlju" i "Mesdzid na Buni Ali-paša podiže" (*Vjeronauka za četvrti razred osnovne škole*, str. 128-131).

5.3.4. Pravo na pristup obrazovanju

Jedno od osnovnih prava bez kojih nije moguće zamisliti razvoj djeteta u potpunu ličnost jeste pravo na obrazovanje. Ono je zajamčeno čl. 28 Konvencije o pravima djeteta. Države članice Konvencije su se obavezale da će, na temelju jednakih mogućnosti za svu djecu, raditi na oživotvorenju ovog prava kroz: obezbjeđenje obaveznog i besplatnog osnovnog školovanja, poticanje razvoja općeg i stručnog srednjeg obrazovanja, te viših i visokih školskih institucija, kao i informativnu i stručnu pomoć o mogućnostima školovanja. Djeca najšehće doživljavaju obrazovanje, posebno ono u školi, kao obavezu, dok rijetko o njemu razmišljaju kao pravu i posljedicama nepoštivanja tog prava. Stoga je odgoj i obrazovanje u području tog dječijeg prava usmjereno ka osvještavanju značaja obrazovanja u životu pojedinca.⁴⁶ U *Vjeronauci za četvrti razred osnovne škole* dvije su udžbeničke jedinice posvećene odgoju i obrazovanju u području ovog prava djeteta. Lekcija "Poštovanje učenih i nauke" promiče važnost nauke, učenih ljudi i sticanja znanja u životu čovjeka. Lekcija "Šta bih želio/željela biti kad porastem" govori o ponositom ocu koji je, ispunjavajući svoju roditeljsku dužnost, poveo svog sina u školu, kako bi ovaj, obrazujući se, postao "učevan i ljudovan". U lekciji je posebno naglašeno da je najbolji oblik odanosti Bogu traženje znanja, kao i potreba obrazovanja da bi se moglo raditi ono zanimanje koje pojedinac odabere za sebe.⁴⁷

41 D. Maleš i I. Stričević (priređile), *nav. dj.*, str. 272.

42 I. Begović, *nav. dj.*, str. 4-5.

43 U tom smislu interesantni su projekti R. Golloba i P. Krapfa u priručniku: "Exploring Children's Rights: Nine short projects for primary level", str. 13-21.

44 D. Maleš i I. Stričević (priređile), *nav. dj.*, str. 273.

45 M. Tinjak, *nav. dj.*, str. 27-29.

46 D. Maleš i I. Stričević (priređile), *nav. dj.*, str. 185.

47 H. Ništović, I. Ništović, M. Valjevac, *nav. dj.*, str. 19-20, 94-96.

5.3.5. Pravo na kvalitetno obrazovanje

Potpisnici Konvencije o pravima djeteta suglasni su u tome da kvalitetno obrazovanje djeteta uključuje slijedeće:

- a) puni razvoj djetetove ličnosti, nadarenosti, duševnih i tjelesnih sposobnosti;
- b) promicanje poštivanja ljudskih prava i sloboda;
- c) poticanje poštivanja djetetovih roditelja, jezika, kulture i nacionalnih vrijednosti zemlje u kojoj dijete živi i zemlje iz koje potječe, te poštivanja civilizacija koje se razlikuju od njegove;
- d) osposobljavanje djeteta za život u društvu u duhu mira, razumijevanja, tolerancije, ravnopravnosti spolova i prijateljstva među svim narodima, etničkim i vjerskim grupama i
- e) poticanje zaštite prirodnog okoliša.⁴⁸

Da bi se ustanovilo jesu li udžbenici islamske vjeronauke u funkciji postizanja punog razvoja ličnosti djeteta, morala bi se istražiti njihova usuglašenost sa pedagoško-psihološkim, odn. didaktičko-metodičkim standardima za izradu udžbenika, što nije predmet ovog našeg rada. Međutim, kada su u pitanju ostali parametri kvalitetnog obrazovanja koje postavlja Konvencija o pravima djeteta, na temelju analize sadržaja vjeronaučnih udžbenika za prva četiri razreda osnovne škole, možemo izvesti zaključak da su oni, u većoj ili manjoj mjeri, primijenjeni u njihovoj izradi.

Iz analize sadržaja vjeronaučnih udžbenika koju smo do sada predstavili, jasno je da oni promiču i afirmišu poštivanje prava djeteta, a time i ljudskih prava općenito.

Poštivanje djetetovih roditelja i raznolikosti jezika promiče se u slijedećim udžbeničkim jedinicama: "Moja porodica" (*Vjeronauka za prvi razred osnovne škole*, str. 16-17), "Moja porodica" (*Vjeronauka za drugi razred osnovne škole*, str. 115-117), "Kako postajemo vjernici" (*Vjeronauka za treći razred osnovne škole*, str. 22-23), "Bogatstvo i raznolikost jezika" i "Jezici nas ne dijele i ne rastavljaju" (*Vjeronauka za četvrti razred osnovne škole*, str. 131-134). Dvije posljednje lekcije govore o različitosti jezika kojima ljudi govore kao jednom od Božijih dokaza o kojem čovjek treba razmišljati. Mjesto čovjeka u društvu ne treba procjenjivati na osnovu jezika kojim govori, nacije kojoj pripada ili boje njegove kože, jer su to odrednice na koje čovjek ne može utjecati. Prema Poslanikovom, a.s., naučavanju, nema prednosti Arap nad nearapom, niti nearap nad Arapom, bijelac nad crncem, niti crnac nad bijelcem, osim po čuvanju od grijeha. Učenici imaju zadatak da posmatraju jedni druge i ustanove međusobne razlike po boji kose, boji očiju, visini, oblačenju, stanovanju, broju članova porodice i drugim karakteristikama. Predviđeno je da nastavnik podijeli razred u tri grupe učenika koje će uočiti razlike u načinu života pojedinih porodica i neke posebnosti pri obilježavanju praznika, običajima vezanim za porodična okupljanja i oblačenju članova porodice.⁴⁹ O promicanju nacionalnih vrijednosti u udžbenicima vjeronauke bilo je govora u odlomku o pravu na identitet.

U udžbenicima islamske vjeronauke za prva četiri razreda osnovne škole prisutni su i oni sadržaji kojima se djeca odgajaju za život u pluralnom, viševjerskom i višetničkom društvu. Lekcija "Kako se pozdravljamo" u udžbeniku za prvi razred uči dijete kako da se pozdravlja s pripadnicima svoje, ali i drugih vjera. Lekcija "Džamija" u istom udžbeniku, upozna dijete sa izgledom i namjenom džamije, ali i nazivima vjerskih objekata kršćana i židova.⁵⁰ Lekcija "Kako se odnositi prema pripadnicima drugih vjera" u udžbeniku za drugi razred prenosi poruku o islamskom učenju, o lijepom odnosu prema pripadnicima drugih vjera i poštivanju njihovih uvjerenja. Ona odgaja polaznike islamske vjeronauke da se druže sa pripadnicima drugih vjera, razgovaraju o onome što uče na satima vjeronauke, čestitaju jedni drugima vjerske praznike i dijele slatkiše koje dobiju kao dar. Učenici imaju slijedeće zadatke u okviru ove udžbeničke jedinice: a) da ispričaju kako se odnose prema pripadnicima drugih vjera u svom razredu, b) da organiziraju druženje s pripadnicima drugih vjera u školi koji pohađaju svoju vjeronauku, c) da saznaju od svojih vršnjaka druge vjere koje blagdane proslavljaju i kako ih obilježavaju i d) da napišu pismo prijatelju/prijateljici druge vjere.⁵¹ Imajući u vidu posebno naglašenu potrebu odgoja i obrazovanja djece za život u duhu uzajamnog razumijevanja, tolerancije i snošljivosti između pripadnika različitih narodnosnih i vjerskih skupina u poratnom bosanskohercegovačkom društvu, s jedne strane, i praksu islama koja nedvojbeno potvrđuje prihvatanje drugog i drugačijeg, cijenimo

48 D. Maleš i I. Stričević (priređile), *nav. dj.*, str. 277-278.

49 H. Ništović, I. Ništović, M. Valjevac, *nav. dj.*, str. 131-134.

50 I. Begović, *nav. dj.*, str. 9, 19.

51 M. Tinjak, *nav. dj.*, str. 126-127.

da bi sadržaji koji doprinose odgoju i obrazovanju u navedenom području trebali biti mnogo više prisutni u udžbenicima vjeronauke.

Udžbenici vjeronauke kontinuirano, od prvog do četvrtog razreda, afirmišu zaštitu prirodne okoline i potiču razvoj ekološke svijesti. U toj funkciji su slijedeće udžbeničke jedinice: "Čuvanje čistoće", "Mi smo prijatelji prirode" (*Vjeronauka za prvi razred osnovne škole*, str. 31, 40-41), "Kako se odnositi prema životinjama", "Bosanska avlija – zelenilo i ruže", "Uređujemo svoje avlije", "Oplemenimo školsko dvorište" (*Vjeronauka za drugi razred osnovne škole*, str. 128-136), "Biljni i životinjski svijet djelo je Božije", "Allah je čuo i uslišao moju molbu", "Briga o školi i školskom dvorištu" (*Vjeronauka za treći razred osnovne škole*, str. 32-33, 100-101, 147-148), "Moj doprinos zavičajnoj ekologiji" (*Vjeronauka za četvrti razred osnovne škole*, str. 140-142).

U kategoriju razvojnih prava predviđenih Konvencijom o pravima djeteta svrstava se i pravo djece pripadnika etničke ili vjerske manjine na korištenje svog jezika, ispovijedanje svoje vjere i obavljanje svojih vjerskih obreda, te prakticiranje svoje kulture (čl. 30).⁵² Kako smo o promicanju poštivanja pripadnika drugih vjera u vjeronaučnim udžbenicima već govorili, nećemo se ponovo vraćati na ovo pitanje.

6. ZAKLJUČAK

Na osnovu rezultata analize sadržaja udžbenika islamske vjeronauke za prva četiri razreda osnovne škole, možemo zaključiti da je naša hipoteza, koju smo postavili na početku istraživanja, potvrđena. Pet od ukupno osam prava koja se nalaze na popisu prava preživljavanja djeteta zastupljena su u udžbenicima vjeronauke koji su bili predmet naše analize, i to: *pravo na život i razvoj, pravo na život s roditeljima, odgovornost roditelja za odgoj i razvoj djeteta, pravo na zdravlje, pitku vodu i zdravu okolinu i pravo na odmor i rekreaciju*. Šest od ukupno devet razvojnih prava djeteta, normiranih tekstom Konvencije o pravima djeteta, zastupljeno je u sadržajima vjeronaučnih udžbenika, i to: *poštivanje roditeljskog prava, pravo na ime i nacionalnost, pravo na očuvanje identiteta, pravo na pristup obrazovanju, pravo na kvalitet obrazovanja i prava djece pripadnika etničkih i vjerskih manjina*.

Od ukupno 228 jedinica koliko sadrže udžbenici islamske vjeronauke za prva četiri razreda osnovne škole, 59 jedinica ili 25,88 % uključuje određene sadržaje koji odgajaju i obrazuju o pravima preživljavanja i razvojnim pravima djeteta. Ovaj podatak jasno ukazuje na značajnu ulogu vjeronauke u implementaciji odgoja i obrazovanja o pravima djeteta u osnovnoj školi.

Vjeronaučni udžbenici odgajaju i obrazuju o pravima djeteta različitim vrstama sadržaja: narativnim, poetskim, likovnim i grafičkim prikazima, zadacima za uvježbavanje gradiva, zadacima za samostalan učenički rad i dr. Za pojedine udžbeničke jedinice koje smo analizirali i predstavili u našem radu možemo kazati da cijelim svojim sadržajem promiču određena prava djeteta i važnost njihovog ostvarenja, dok se u drugim jedinicama ti sadržaji provlače kao tanka nit koju nastavnik vjeronauke može iskoristiti kao polaznu osnovu za razradu didaktičkih strategija i nastavnih dešavanja čiji će cilj biti usvajanje znanja o pravima djeteta, osvještavanje važnosti njihovog uživanja i poštivanja u odnosu na druge osobe.

⁵² D. Maleš i I. Stričević (priredile), *nav. dj.*, str. 160.

Summary

EDUCATION ABOUT HUMAN RIGHTS IN THE TEXTBOOKS OF
ISLAMIC RELIGIOUS STUDIES I-IV FOR PRIMARY SCHOOL

Nedim BEGOVIĆ

In this article the author discusses to what extent Islamic religious studies text books for the first four years of primary school include the contexts concerning rights of survival and development rights of the child as two of four categories of the rights of the child granted by the UN Convention of 1989. Keeping in mind the importance of the textbook as a teaching instrument, with this research the author is attempting to encourage teachers of religious studies to use the contents of textbooks as a bases for creating teaching events through various teaching methods that would help introduce children to the rights of the child. The author, thus found out that out of 228 teaching units that are contained in the textbook of Islamic religious studies for the first four grades of primary school, 59 units or 25.88 % contain the topics related to the education about the rights of the child to a survival and the rights of the child to a development. This clearly shows the significance of the role of religious studies in education about the rights of the child in primary school.

الموجز

حقوق الطفل في الكتب المدرسية لتعليم الدين الإسلامي
للسفوف الأربعة الأولى في المرحلة الابتدائية

نديم بيغوفيتش

يبحث الكاتب في هذا العمل حجم ما يحتويه الكتب المدرسية لتعليم الدين الإسلامي للسفوف الأربعة الأولى في المرحلة الابتدائية. من مضامين تربية وتعليمية حول حق الطفل بالعيش والنمو. باعتبارهما فئتين من أربع فئات لحقوق الطفل المكفولة باتفاقية الأمم المتحدة لحقوق الطفل لعام 1989. ونظرا لأهمية الكتاب في التدريس. فإن هذا البحث يسعى إلى تشجيع مدرسي التعليم الديني كي يستخدموا مضامين الكتب المدرسية أساسا لصياغة أحداث تدريسية يمكن من خلالها تدريس حقوق الطفل. وذلك باستخدام طرق تدريسية مختلفة. اكتشف الكاتب أنه من أصل 228 وحدة تتضمنها كتب التعليم الديني للسفوف الابتدائية الأربعة الأولى. 59 وحدة أو 25,88% تتضمن مضامين تتحدث تربية وتعليميا عن حق الطفل بالبقاء والنمو. إن هذه المعلومة تشير بوضوح إلى الدور المهم الذي تضطلع به مادة التعليم الديني في تطبيق التربية والتعليم حول حقوق الطفل في المدرسة الابتدائية.